

SPRAWOZDANIE ZE SPOTKANIA PROFESORÓW I WYKŁADOWCÓW HISTORII KOŚCIOŁA, WARSZAWA 20–21 KWIETNIA 2017 ROKU

Doroczne spotkanie profesorów i wykładowców historii Kościoła odbyło się w dniach 20–21 kwietnia 2017 r. w Domu Rekolekcyjnym przy Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jego tematem przewodnim były „Wielkie rocznice maryjne”, które stały się przedmiotem refleksji naukowej teologów, historyków, historyków sztuki, socjologów, i in.

Spotkanie zainaugurował przewodniczący Sekcji Historii Kościoła w Polsce biskup gliwicki prof. Jan Kopiec. W każdej z czterech sesji uczestnicy mieli okazję wysłuchać dwóch referatów. Wykład wprowadzający w tematykę konferencji wygłosił ks. prof. Józef Mandziuk. Dotyczył wydarzeń 1917 r. w Rosji i Fatimie. Ważnym aspektem objawień maryjnych w Fatimie była prośba o modlitwę w intencji Rosji. W tym czasie Rosja coraz bardziej popadała w kryzys. Od początku tego roku strajkowano i demonstrowano. Z czasem sytuacja coraz bardziej zaczęła wymykać się spod państwowej kontroli. Nasilało się niezadowolenie społeczne. Strajkujący domagali się chleba i wolności dla niesprawiedliwie uwięzionych. Nawet abdykacja cara i ustanowienie Rządu Tymczasowego niewiele zmieniły w ówczesnej sytuacji społecznej i gospodarczej. Ks. Mandziuk zwrócił uwagę na rolę Włodzimierza Lenina oraz Lwa Trockiego w przygotowaniu podłoża zmian ustrojowych. Prelegent nawiązał również do pierestrojki i zmian zainicjowanych w czasie rządów Michaiła Gorbaczowa. Warto nadmienić, że w latach 1996–1997 odbyła się w Rosji peregrinacja figury Matki Bożej z Fatimy.

Ks. prof. Janusz Zbudniewek nakreślił genezę i okoliczności koronacji obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Odnosił się do jego historii oraz pierwszych druków ze wspomnianym wizerunkiem maryjnym. Porównał znaczenie obrazu z Całunem Turyńskim. Zreferował starania dotyczące papieskiej koronacji jasnogórskiego obrazu. Prelegent skupił się przede wszystkim na uroczystościach koronacyjnych, którym przewodził ówczesny biskup chełmski, a późniejszy ordynariusz warmiński, Krzysztof Andrzej Jan Szembek. Mimo że akt nałożenia koron przypadał dopiero 8 września 1717 r., jednak pielgrzymi przybywali na tę uroczystość już od 1 września tego roku. Rozbijali oni namioty wokół jasnogórskiego klasztoru. W wigilię uroczystości wniesiono korony do dużego kościoła i złożono w kaplicy pw. św. Józefa. Następnego dnia przeniesiono obraz do dużego kościoła. Najpierw koronowano Matkę Bożą, a potem Dzieciątka. Mszy św. przewodniczył biskup koronator. O godz. 17.00 odbyły się uroczyste nieszpory. Następnie jasnogórski obraz przeniesiono po wałach do Kaplicy Cudownego Obrazu. Odspiewano wówczas hymn *Te Deum*. Uroczystości pokoronacyjne trwały 8 dni.

Prelekcję rozpoczynającą drugą część sesji wygłosił ks. dr Jarosław Wąsowicz. Tematem jego przedłożenia był maryjny charakter religijności ruchu „Solidarność” w latach 1980–1989. Ks. Wąsowicz na wstępie uwypuklił religijność wolnościowego ruchu Polaków. Wskazał, że w początkowym okresie robotnicy domagający się wolności przed bramą stoczni w Gdańsku, codziennie odmawiali różaniec, zaś msze św. sprawował dla nich ks. Henryk Jankowski. Z czasem zaczął dominować wymiar maryjny w pobożności opisywanego ruchu. W latach 1980–1981 przejawiał się nie tylko w symbolice emblematów maryjnych. Warto nadmienić, że Lech Wałęsa zaczął wówczas nosić znaczek z wizerunkiem Matki Bożej. Organizowano w tym czasie także pielgrzymki związkowców do wielu sanktuariów maryjnych. Na dodatek kult maryjny szerzył się w obozach dla internowanych. W jednym z nich, w Załężu, przebywał absolwent Akademii Sztuk Pięknych Piotr Chodorowicz. Namalował on obraz Matki Bożej Załęskiej. Przed nim odprawiano msze św. Po likwidacji tego ośrodka obraz trafił do Krakowa. W czasie pielgrzymki Jana Pawła II do Polski został on wręczony papieżowi na krakowskich Błoniach 22 czerwca 1983 r. Kolejnym ośrodkiem internowania była Białoleka, w której przetrzymywano Waldemara Pernacha. Malował on obrazy religijne. W tym czasie spod jego pędzla wyszło dzieło zatytułowane Matka Boska Stanu Wojennego. W warszawskim kościele św. Marcina, przy udziale ks. Jana Sikorskiego i ks. Jerzego Popiełuszki, ogłoszono konkurs, w którym nagrodzono dwa obrazy: Pernacha i Anny Danuty Żebrowskiej-Staszewskiej. Obraz Pernacha, prezentujący Matkę Bożą Częstochowską na tle pancerniaka w Białolece, peregrynował następnie po mieszkaniach internowanych. Obecnie znajduje się w Izbie Pamięci przy Areszcie Śledczym w Białolece. Antoni Szymkowski w czasie internowania w Strzebielinku namalował obraz Matki Bożej Strzebielińskiej. Poświęcił go 9 maja 1982 r. biskup nominat Edmund Piszcz. Maciej Artur Chaciej był z kolei autorem obrazu Matki Boskiej Robotników Solidarności. W 2016 r. obraz ten peregrynował po diecezji bielsko-żywieckiej. Ks. Wąsowicz w swoim wykładzie wspominał również o manifestacjach połączonych z peregrynacją obrazu Matki Bożej Częstochowskiej oraz o pielgrzymkach ludzi pracy.

Autorem kolejnego referatu był biskup dr hab. Mariusz Leszczyński. W zastępstwie prelegenta jego tekst pt. *Madonny wydziejone. Cudowne obrazy maryjne z archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego* odczytał ks. prof. Jan Walkusz. Na początku drugiej wojny światowej, w archidiecezji lwowskiej, istniało około 50 maryjnych sanktuariów i miejsc pielgrzymkowych. Niektóre obrazy maryjne uznano za cudowne. Znajdowały się one w następujących miejscowościach (w nawiasie data aprobaty komisji biskupiej): Podkamień (1645), Mikołajów (1661), Nastasów (1701), Nadwórna (1720), Dunajów (1735), Winniki (1736), Monasterzyska (1742), Bohoroczany (1748), Lwów (dominikanie) (1749), Kochawina (1755), Łopatyn (1759), Lwów (katedra) (1766), Tartaków (1777), Lwów (jezuci) (1842) i in. Niektóre z nich ukoronowano. Po drugiej wojnie światowej ludność polska, w ramach ekspatriacji, zabierała ze sobą również obrazy z wizerunkiem Matki Bożej. Znalazły się one m.in. na obszarze diecezji wrocławskiej (40), opolskiej (17), legnickiej i świdnickiej (14), zamojsko-lubaczowskiej (13), krakowskiej (10), gdańskiej (7), gliwickiej (5), warszawskiej (5) i in. Niemal wszystkie umieszczono w miejscach celebracji liturgicznych, jednakże translokacja spowodowała osłabienie ich kultu.

Kolejnego dnia konferencji, poranną sesję otwierał referat ks. dra hab. Jana Pietrzykowskiego, prof. UKSW, pt. *Wkład salezjanów w rozwój kultu Maryi Wspomożycielki Wiernych w Polsce*. W czasach nowożytnych treść tego tytułu maryjnego była szczególnie aktualna w obliczu zagrożeń militarnej konfrontacji z niechrześcijanami w Europie. Nabożeństwa do Matki Bożej Zwycięskiej (synonim Wspomożenia Wiernych) szerzono w Pasawie, Innsbrucku czy Wiedniu. Ich propagatorami byli jezuici. Ks. Pietrzykowski podkreślał również znaczenie Odsieczy Wiedeńskiej i jej wpływ na rozwój tej formy pobożności. Ze szczególną estymą traktował ją także ks. Jan Bosko, który wybudował i wyposażył w Turynie bazylikę dedykowaną Maryi Wspomożycielce. 17 maja 1903 r. ukoronowano w niej Wielki Obraz Wspomożycielki. W Polsce tę pobożność zapoczątkowali kapucyni. W 1821 r. otrzymali indult zezwalający na wprowadzenie tego wspomnienia do kalendarza liturgicznego. Kult Wspomożycielki Wiernych nabrał szczególnego znaczenia dzięki osobistym kontaktom Polaków z ks. Janem Bosko. Książę August Czartoryski ofiarował berło na rzecz bazyliki w Turynie. Salezjanie w 1898 r. przybyli do Oświęcimia, który uważają po dziś dzień za swoją macierzystą placówkę w Polsce. Miejscową świątynię dedykowali Matce Bożej Wspomożycielce Wiernych. Prelegent wspomniął ponadto o rozwoju lokalnego kultu odnoszącego się do tego maryjnego tytułu w Twardogórze (22 maja 1905 r. koronowano obraz o tym tytule; wtedy podniesiono kościół do rangi bazyliki mniejszej), a także w Rumi k. Wejherowa. W 1958 r. święto Wspomożycielki Wiernych rozszerzono na całą Polskę. Papież Paweł VI w Piśmie Apostolskim *Misterii Paschalis* (1969 r.) przeprowadził reformę kalendarza liturgicznego. Wówczas opisywane święto zredukowano do wspomnienia obowiązkowego.

Rozwój kultu Matki Bożej Większej (Śnieżnej) w okresie reform potrydenckich scharakteryzowali br. dr hab. Michał Gronowski i ks. dr Marek Jodkowski. Wezwanie to nosi wiele świątyń w Polsce. Liczne obrazy z wizerunkiem Matki Bożej Śnieżnej, cieszące się szczególnym kultem, koronowano. Na wielu z nich zaprezentowano różne warianty kompozycyjne. Wynikały one nie tylko z inwencji malarzkiej, ale stanowiły także przejaw wpływu lokalnej tradycji artystycznej, czy też sugestii teologów bądź fundatorów.

Sesję popołudniową zainaugurował ks. dr hab. Tomasz Błaszczuk, który skupił się na wkładzie pallotyńów w rozwój kultu Miłosierdzia Bożego. Prelegent podkreślił, że zgromadzenie to szerzyło tę pobożność dzięki aktywności wydawniczej. Propagowano ją szczególnie w Polskiej Misji Katolickiej we Francji, w której pracowali pallotyńi. Znanym czcicielem Miłosierdzia Bożego był jej rektor ks. Franciszek Cegięłka. Zapoznał się z koronką do Bożego Miłosierdzia w trakcie pobytu w obozach koncentracyjnych (Sachsenhausen i Dachau). Kolejnym propagatorem tego kultu był ks. Alojzy Misiak. Pallotyńi znaleźli się także w gronie postulatorów procesu beatyfikacyjnego s. Faustyny Kowalskiej. Zainicjowali budowę sanktuarium o nazwie *Dolina Miłosierdzia* w Częstochowie. Warto nadmienić, że w ołtarzewskim klasztorze pallotyńskim dokonano pierwszego odpisu oryginału *Dzienniczka* s. Faustyny Kowalskiej.

Autorem ostatniego przedłożenia był ks. dr hab. Waldemar Gliński, prof. UKSW. Wygłosił on referat pt. *Wolnomularskie inspiracje polityki wyznaniowej Wielkiego Mistrza Wschodu Narodowego Stanisława Kostki Potockiego, ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*. Wolnomularska inicjacja

Stanisława Kostki Potockiego odbyła się w łoży *Tarcza Północna*. Od 1784 r. należał do Świątyni Izis, gdzie był zastępcą przewodniczącego i jednocześnie wielkim mówcą. W okresie od 1 marca 1812 r. do 3 marca 1821 r. pełnił funkcję Wielkiego Mistrza Wielkiego Wschodu. Wsławił się również jako autor *Podróży do Ciemnogrodu* (wyszydził w nich kult Matki Bożej Częstochowskiej) i cyklu felietonów *Świśtek Krytyczny*, które opublikowano na łamach *Pamiętnika Warszawskiego*. Potocki przeszedł także do historii jako prekursor polskiego libertynizmu. Jego oponentem był biskup diecezjalny lubelski, późniejszy arcybiskup metropolita warszawski, Wojciech Skarszewski, który wystąpił przeciwko masonerii. Zobligował także duchowieństwo lubelskie, aby przestrzegało przed nią wiernych w kazaniach.

Po zakończonych sesjach i dyskusji propozycję współpracy dotyczącą badań nad historią Polski po 1945 r. złożył prezes Instytutu Pamięci Narodowej Jarosław Szarek. Pracownicy tego instytutu przybliżyli z kolei planowane i realizowane projekty badawcze, a także nakreślili możliwości realizacji wspólnych inicjatyw naukowych.

Ks. dr Marek Jodkowski
Wydział Teologii UWM Olsztyn